

Gela bat norberarena

Virginia Woolf Londresen jaio zen 1882an. Arte, literatura eta politika munduko pertsonaia ezagunak ibiltzen ziren Woolfen gurasoengan, eta haien eragina jaso zuen txikitandik. 1905ean Londresko Bloomsbury auzora joan zen bizitzera anai-arrebekin, eta intelektual eta artista ezagunen topaleku bihurtu zen haien etxea: hantxe elkartzen ziren E. M. Forster idazlea, J. M. Keynes ekonomialaria eta Bertrand Russell eta Ludwig Wittgenstein filosofoak, besteak beste.

1917an Hogarth Press argitaletxea sortu zuen Leonard Woolf senarrarekin batera. Gerra arteko ingeles literaturan garrantzi handia izan zuen Woolftarren argitaletxeak. Katherine Mansfield eta T. S. Eliot idazle artean ezezagunen lanak argitaratu zituzten, esate baterako.

Woolfek bere hasierako lanetatik erakutsi zuen esperimenezko narratiborako interesa, baina *Mrs Dalloway* (1925) eta *Farorantz* (1927) argitaratu arte ez zuen kritikaren onespenez jaso. Gero etorriko ziren *Orlando: A biography* (1928), *The waves* (1931), *The years* (1937) eta *Between the Acts* (1941).

1941eko martxoaren 28an hil zen, bere burua Ouse ibaira botata.

Argazkia: George Charles Beresford

Egilea **Virginia Woolf**
Itzulpena **Maria Colera Intxausti**
Hitzaurreak **Itxaro Borda, Remedios Zafrá, Adelina Moya Valgañón**
Zuzenketa **Juan Garzia** eta **Amelia Pérez**
Bildumaren diseinua eta maketazioa **Rosa Llop**
Maketazioa **Olatz Goikouria**
Azaleko irudia **Itziar Okariz**
Inprimaketa **Cosmos**
Printed in Spain

consonni argitalpenak
Mirasol Kondearen kalea, 13, LJ1D
48003 Bilbo
www.consonni.org

Euskarazko lehen argitalpena:
2013ko maiatza, Bilbo
Euskarazko bigarren argitalpena:
2025eko uztaila, Bilbo

ISBN: 978-84-19490-51-3
Lege-gordailua: BI 00786-2025

Jatorrizko argitalpena *A Room of One's Own*, Londres,
1929

Lan hau Creative Commons Aitortu-Ezkomertziala-
LanErorrirrikGabe 4.0 Nazioartekoa lizentzia baten
mende dago.
Testuen, edizioaren, itzulpenen eta irudien jabetza
egileei dagokie.

Lan honek Eusko Jaurlaritzako Kultura eta Hizkuntza
Politika Sailaren literatura-argitalpenetarako laguntza
jaso du.

consonni argitaletxea Bilboko San Frantzisko auzoko
kulturgune interdependente bat da. 1996az geroztik,
kultura kritikoa ekoizten dugu, eta, gaur egun, hitz
idatzia eta orobat xuxurlatua, entzuna, isildua eta
deklamaturia da argitaletxearen apustua: hitza ekintza
bihurtua, hitza gorputz bihurtua. Bizi garen munduan
eragitea eta hark ere gudan eragitea bilatzen dugu.
Letra xehez idatzia eta aldaketa etengabea, izaki
androgino eta polizefaloa da consonni, bi superbo-
tere dituen: feminismoa eta entzumena. Distantzia
laburretan jokatzen dugu.

Gela bat norberarena

Virginia Woolf

Itzultzailea: Maria Colera Intxausti

Aurkibide

Hitzaurrea (2025). Judith, Mary, Virginia eta besteak.

Itxaro Borda 13

Hitzaurrea (2013). Bizitza bat norberarena.

Adelina Moya Valgañón 21

Hitzaurrea (2013). Gela bat norberarena (konektatua).

Remedios Zafra 27

Gela bat norberarena 37

Hitzaurrea (2025)

Itxaro Borda

Judith, Mary, Virginia eta besteak

Bakarrik bizi diren emakumeek
pobreak izateko joera dute.

—Jane Austen

Virginia Woolfek 1928ko urrian eman zituen hitzaldiak biltzen ditu *A room of one's own* liburuak. 1929an publikatu zen ingelesez, hainbat hizkuntzatarara itzuli kasik berehala, eta 2013an, Maria Colera Intxaustik euskarazko bertsioa eskaini zigun, argitaletxe honetan berean, *Gela bat norberarena* tituluarekin. Gaurkotasunik ez du galdu Virginia Woolf handiaren hausnarrak, eta, aldi oroz, leku zehatz eta diru zer-baiten bila abiatzen garenean, ideia horiek datozkigu buru hondoaren harrotzera. Denbora joan den arren, emakume idazleek ez dute —ez denek ordea...— gizonek gozatzen di-

tuzten baldintza sozial berdinetan idazteko aukerarik. Norberaren gela baten eta iturri ekonomikoen eskea borroka bat da egundainokoan...

1882an jaio zen Virginia Woolf idazlea. Britainiar literaturaren gailurrean daude *Andere Dalloway* (1925), *Orlando* (1928), *Uhinak* (1931), *Idazle baten egunkaria* (1915-1941), besteak beste, eta aurkezten dugun *Gela bat norberarena* hau. Emakume pertsonaia batzuen barne-hizketaz osatuak dira bere eleberri gehienak, emazteek ere, monologoz monologo, beraien errealitate askotarikoak agertzen ahal zituztela erakutsi nahi izan balu bezala. Virginia Woolfen lanetan maren fluxuz eragiten dute kontzientziak eta pentsamenduak, eta bistan dena, han hara eramaten gaituzte, gure kontzientzia eta pentsamendu propioak elikatuz. Gaztetan bortxaketak jasan zituen bere anaiordeen artetik, eta zaurgarria zen zainnen aldetik. Leonard Woolfekin ezkondu zen, eta Hogarth Press argitaletxea kudeatu zuen. 1941eko martxoaren 28an, sakelak harriz beterik, Ouse ibaian sartu eta bere buruaz beste egin zuen, aleman armadak Ingalaterra bonbardatzen zuen egunetan. Stephen Daldryren 2002ko *The Hours* filmean Nicole Kidmanek gorpuzten du uretan itotzen doan idazlearen figura zirrargarria.

Gela bat norberarena plazaratu zen hilabeteen berean hamar mila ale saldu ziren. Arrakasta gaitza ukan zuen, beraz, Cambridgeko nesken kolegioan Virginia Woolfek emandako mintzaldi sortak. Egia da, irakurtzen denean, ezintasun sentazio batekin ezkonduko halako inpresio argigarri bat gelditzen dela kasko zokoan: edozein garaitako emakumeen egunerokotasuna aztertu eta badirudi ezinezkoa dela familiaz axolatzeko zereginetatik aldentzeko leku bat aurkitzea eta

libertate ekonomikoa ziurtatzeko dirutzak bideratzea. Gizonetzkoen moduan, bi elementu horiek idazten eta sortzen jarraitzea baimenduko liekete. Aipatzen den leku hori, bistan dena, hirukoitza da, isolatzeko gela ez ezik, espazio menta-laren eta askatasun ekonomikoa zaintzeko tokia ere delako.

A room of one's own nik, Parisko 7. metroan irakurri nuen, Creteilera nindoala ene postari laneko formakuntza bate-ra. Laurogeiko hamarkadaren bukaera zen. Idazlea nintzen jadanik, edo hala uste nuen bederen, herentziarik sekula ukanen ez zuen laborari alaba, unibertsitatean ikasia baina baserri eremu hutsak are hutsago egiten zituen exodo erru-ralaren hondar ezpalekoa. Idazten segitu nahi nuela bane-kien, eta horretarako bizibide ekonomikoa segurtatu behar nuen, zakutik edo zorotik. Apartamendu txiki bat alokatzen nuen Italiako Etorbidearen eta Massena bulebarraren guru-tzagunean, eta lehen aldiz ene bizitzan, adin txikiko alaba baten ama bakartia izanik, bulego eta liburutegi pertsonal bana banituen. Bizitza ez zen erraza baina iruditzen zitzai-dan orduan Virginia Woolfen burutazioak bereziki niretzat eginak zirela.

Lan honek dituen sei kapituluetan Oxbridgeko liburute-gian dabilela, Mary Beton narratzaileak «dei iezadazue Mary Beton, Mary Seton, Mary Carmichael edo nahi duzuen ize-nez...», Virginia Woolfen alter ego ironikoak, emazteen eta emazte idazleen garaian garaiko egoera jorratzen du. Erran beharra dago Mary Beton, Mary Seton eta Mary Carmichael Elisabet I.ak 1587an burua aiztoaz moztu zion Mary Queen of Scots famatuaren lagun taldekoak zirela, eta Woolfek *The ballad of Mary Hamilton* kanta zaharretik mailegatzen ditu bere idazgelaren alegeratzeko. Tradizioa arakatuz, ingeles

literaturako gizon-idazle entzutetsuen diskurtso apalesgariak zerrendatzen ditu, arintasun minbera batez, neska gaztez osatu bere entzuleria babestu nahi bailuen.

Badirudi emakumeek eredutzat hartuko luketen etorkizuneko genealogia bat moldatzen ari dela, orrialdez orrialde, benetako idazleen izenak eta haietatik zenbait asmatuak go-raipatuz. Funtsean, *Gela bat norberarena* bilduma trinkoa da, publikoan dituen neska gazteek jakin behar dutena laburbiltzen duena. Sarkasmoaren mugetan dabil askotan, te baten inguruko solasaldi baten xarma eta grazia samurra sekula galdu gabe. Erraz hautematen da, erraz irakurtzen da: Virginia Woolfen hitzak luma zorrotzak dira, min egiten digute, on egiten digute eta gogoetarako xendak goldatzen dizkigute.

Narratzailearen pentsamenduaren ardatz nagusiaren arabera, emakumeak idazkuntzako zereginetatik kanpo atxikitzen ditu heziketaz gabetzen dituen ingurune patriarkalak eta argitalpenen mundua ixten zaio. Bere aitak semeak unibertsitatera bidali zituen, neskak aldiz etxean hezten zituztela. Eskola-gabea zela errepikatzen du behin baino gehiagotan. Unibertsitateetako liburutegietan sartzeko, Oxford eta Cambridge ospetsuak izen bakarrean urtzen dituen Oxbridgen nola, emakumeek gizon batez lagunduak izan behar zuten. Lehen kapitulutik hasita, ageri da jakintza-tenplu horiek ere ez zituztela gizonezkoekin partekatzen, guztiek onartzen zuten emakumeen aurkako halako apartheid sozial baten ildotik.

Emakume idazlea izateko halatan, komeni zen doi bat «eszentrikoa» eta aristokrata izatea, Newcastleko dukesa (1623-1673) edo Lady Winchilsea (1661-1720) ezagunen manneran. Are gehiago, Aphra Behnen (1640-1689) gisara, idaz-

tetik bizitzeko bideak urratzeko. Izkribatzaile hauek sendia eta aita edukatuak alabak ziren. Burges eta langile klasekoek ez zeukaten arlo horretara hurbiltzerik. XVIII. mende bukaeratik hara, hargatik, gauzak aldatu egingo ziren. Virginia Woolfek hor, suertez, idazle izen eta izan eredugarriak atzematen ditu, Jane Austen, Brontë ahizpak, Elizabeth Barrett Browning edo George Eliot kasu. Jane Austenek burges apal etxe bateko sukaldeko mahai komunaren izkina batean sortu zuen bere obra erraldoia, eta George Eliotek literaturan sinesgarri irautearren, izen maskulinoa hartu. Charlotte Brontë familiako gazteluaren hegatsera igotzen zen bere begiek neurtzen zuten landa eremu biluzia baino urrunago joan ez zitekeela ohartzeko. Anartean, Leo Tolstoi, Fiodor Dostoievski, Goethe edo Marcel Proust Europan barna zebiltzan, esperientzia kulturalak, politikoak eta sentimentalak metatzen, beren nobelak mamitzea helburu.

Ondorioetara pasatzen da Virginia Woolf. Hizlaria pozten da, alabaina, emakume gazteek ere, lehen aldiz, Oxbridgen ikasten ahal dutela dakusanean, eta esperantza du giroa aldatuz joanen dela. Lehen kapitulutik beretik, argi dauka hiru gauza behar dituela emakume batek idazle antzera bere burua onartzeko: heziketa, gela bat norberarena eta dirua, herentzia ez denean, bere idazlanen sari monetarioa. Dirua, askotan, senarrak edo aitak eman sakelakoa baino ez zen. XIX. mendetik at ordea, emazteek aldizkari eta egunkarietan publikatzen ahal zituzten beren zutabeak, sos apur baten trukean, sendiak mantentzeko. Mary Betonon ustez, «ordaindu ezean kaskarin dirudiena duintzeko ahalmena du diruak». Diruaren premiarekiko bere gogoetak, Mussolini eta Hitler boterean ziren garaian, 1938an atera zen *Three*

Guineas edo *Hiru Ginea* panfletoan sakondu zituen. *Gela bat norberarena* eta *Hiru ginea* bolumen berean editatzen dira gaur egun.

Dirua bezain garrantzitsua dela deritzo, eta frankotan azpimarratzen du, emazte idazleak beretzat espresuki antolatutako gela bat edukitzea, bulego edo ganbara, hots, lanean ari denean, giltzatu edo gakotu dezakeen gela bat. Diruak eta espazioak, Virginia Woolfen ustez, idazlearen izpiritua aske egiteko botere magikoa dute. Beste ezaugarri batez ere jabetzen da: goraipatzen dituen emakume idazle handi horiek ez zuten umerik ukan, asko ez ziren ezkondu, neurri batean, idazte aldera, beren bizitzaren parte humano bat sakrifikatu zuten... Virginia Woolfen burutapen sailak, errepikatzen dut, ez du gaurkotasunik galdu, eta emazte idazleen situazioa, ez baldin bada denetan perfektua, hobetu da. Ingalaterran edo ipar hemisferioko lurraldeetan bereziki. Margaret Atwooden trakako idazleak, adibidez, milioidunak dira, eta idazteko orduan ez dute isolatzeko arazorik.

Beauvoirretik Butlerrera garaturiko mugimendu feministarentzat Virginia Woolfen pentsaera oinarritzkoa izan da. Belaunaldi ezberdinek jorratu dituzten kontzeptuak hedatzen dira hemen: gizartearen maskulinitasuna, honen balio unibertsalen nagusitasuna, patriarkatuaren indarra, emazteek ere sare horietatik kanpo pentsatzeko dituzten zailtasunak, femeninoaren definizioa esentzialismo orotatik urrun, emazte literaturaren natura, androginoa ala femeninoa behar duenez, androginitasunaren parioa egiten duelarik «fatalak dira beren sexuarekin idazten dutenak» erantsiz. Bazekien, bere idazle egunkarian notatzen zuenez, irakurle batzuek liburu honen aieru «feminista eta safista» kritikatu zutela.

1928ko irailean, gainera, Vita Sackerville-Westekin oportretan egon zen aste betez Frantzia hegoaldean, *Orlando* plazaratuko zuela urte bereko urriaren 11n, elkarrekin gozatu harreman intentsuaren lekuko.

Mary Beton edo Seton, nahi duzuen legez, narratzaileak, Oxbridgeko bazkarian edo bertako liburutegian kuxkuxean dabilen artean, haserrea dakar bere baitan, izugarrikoa, etengabean kolera jar duten duen sozietate bateko kidea delako, idazlearen ustez alta, amorrua, boteretsuen eta aberatsen altxorra daitekeelarik. Hira, bizitorea bezain suntsigarria, sozializatzea eta partekatzea lortzen du, baina sentipen eleganteen abaroan. Itzalki askok trebesatzen du testua, errealak batzuk, besteak Ingalaterrako historia «femeninoaren» haritik asmatuak. Hor daude X irakaslea, Oxbridgeko zaindaria, A idazle urguilutsua, bai eta Christina Rossettiren eta Tennysonen buztanik gabeko katua ere, eta ikasten dugu «katuak ez doazela paradisura».

Baina bi agerpen nagusi gailentzen dira Virginia Woolfen hitzen arragotik, biak fikziozkoak, ahantz ezinak: Judith Shakespeare, antzerki-idazlearen arreba eta Mary Carmichael emazte izkribatzaile garaikidea. Mary Carmichael bere aurreneko nobelarekin ohiturak hausten ditu «Chloek gogoko zuen Olivia» idazten duenean. Narratzaileak berresten du orduan zer nolako aldaketa-zurrunbiloetara bulkatzen duen literatura esaldi horrek, eta Monique Wittig batek beranduago teorizatuko zuen emakume-ikuspegi «minoritario» horren zirrikitutik, jendartea eta literatura osoa berrikertzen hasten da: benetako iraultza, baikorra.

Seigarren kapituluaren berriz ekartzen du, behiala haurdun eta etsitua, bere buruaz beste egin zuen William Shakespea-

ren arreba hunkigarria. Judith, William bezain dohaintsua zen teatroari zegokionez, baina emakumea izanik, Londresko gizonezkoen trufak eta hauen erasoak jasateaz aparteko aterabiderik ez zuen. Neguko gau batez suizidatu zen, omnibusak jada gelditzen diren Elefante & Castle izeneko bidegurutze batean. Judith Shakespeare bizirik delako konbikzioa dauka narratzaileak, gure baitan dago, baxerak egiten eta hurrez axolatzen dabiltzan emazteen bihotzetan, hain zuzen. Pariatzen du, ehun urteren buruan, emazteek bostehun librako errenta eskuratuko eta norberak hautatu geletan izkiriartzen ahalko dutela, libertatearen ohituraz eta idazteko kuraiaz hanturik, errealitatearekiko harreman dentsoa desiratuz eta bilatuz.

Ihes biderik ez zigun utzi.

Hitzaurrea (2013)

Adelina Moya Valgañón

Bizitza bat norberarena

«Hona hemen nire proposamena: hona etorri aurreko bi egunen kontakizuna aurkeztuko dizuet, eleberrigilearen libertate eta lizentzia guztiez baliatuz, eta azalduko dizuet nola, bizkar gainean jarri didazuen gaiaren zamak abailduta, neure eguneroko bizitzan txertatzeraino ibili dudan gai hori gogoan. Esan gabe doa oraintxe azalduko dizuedana ez dela existitzen; Oxbridge asmakizuna da; eta berdin Fernham. “Ni”, berri, benetako izaerarik ez duen norbait izendatzeko termino egokia besterik ez da. Gezurrak isuriko dira nire ezpainetatik, eta tarteka sortuko da noski egiaren bat, haiekin nahastuta; zuei dagokizue egia horiek aurkitzea eta gordetzekorik ezer ba ote duten erabakitzea» (19. or.).

Virginia Woolfen *Gela bat norberarena* 1985ean irakurri nuen lehenbiziko aldiz, emakumezko artistei buruzko hitzaldi bat prestatzeko. Ordurako berrogeita hamarren bat urte

izanagatik, *Gela bat norberarena* izan zen kontsultatu ahal izan nuen testurik interesgarriena. Joan dira beste hogeita hamar bat urte, eta etengabe aurkitzen dut kontu miresgarriarik liburu hartan, klasikoekin gertatu ohi den moduan: testuaren ironia gordea, nola dabilen jauzika fikzioaren eta errealtatearen artean, nola eskatzen duen egundoko ahalegin bat, gozamina eskaintzearekin bat... Emakume eta idazle izateko ezintasunari buruzko arrazoi ugariak aurkezten dizkigu Woolfek, egun emakume eta idazle izateko dauden aukeren ondoan. Eta gogoeta hori artelan bikaintzat dudan testu bat osatuz egiten du, gainera.

1929an argitara eman zuenean, idazleak, Ingalaterra viktoriarreko intelektual eta artista familia burges bateko alabak, eleberrizko zituen idatziak, hala nola *The Voyage Out*, *Farorantz* eta *Orlando: A Biography*. Eleberrigile arrakastatsua eta idazlea gazte-gaztetandik, etsigarri zitzaien, bere nebek ez bezala, ezin ikasi izatea Cambridgeko Unibertsitatean (etxean egin zituen ikasketak). Horrenbestez, Woolfen hots handiko esaldietako batzuk –liburutegi «sarkatu» bati zuzendutako madarikazioa, edota bere fikzioko «niak» bere gogoaren askatasuna aldarrikatzen duenekoak– guztiz katartikoak zaizkigu. Aldi berean, baina, intelektual den ororenganako iseka etengabe eta arras osasungarri bat sumatzen dugu testu osoan zehar.

Gela bat norberarenak teoria kritiko feminista guztiz garatu baten oinarrizko elementuak aurkezten dizkigu, Michèle Barreten esanetan (*Las mujeres y la literatura*, 1981). Emakumeen eta literaturaren arteko erlazioa aztertzea baita Woolfen xedea, William Shakespeareren talentua sortu zen testuinguru patriarkal ingelesaren baitan, eta erakustea Sha-

kespeareren garaiko emakumezko idazleek izan ez zituzten aukera haietako asko eta asko hortxe daudela, geroaldi baten zain, eta onduz joan direla XVIII. mendeaz geroztik, harik eta XIX. mendean, Jane Austenek eta Brontë ahizpek eleberriaren genero gazteago eta moldagarri hau esku artean hartzean, fruituak ematen hasi diren arte. Ustezko idazle garaikide batenganaino iristen gara horrela: Mary Carmichaelenganaino. Woolfek eskoziar balada batetik-edo atera zituen fikziosko lau emakume haietako bat zen Mary, eta Woolfen beraren *alter egoa* zela esango nuke nik.

Bestalde, *Gela bat norberarenan* Woolfen ahotsa entzuten dugu, bere tresnak eta bitartekoak (gela bat sarrailaduna eta autonomia ekonomikoa) eraskustearekin batera, bere entzuleak animatzen dituelarik beren talentuak garatzera; ez eleberriak eta poesia idazteko soilik, baizik eta baita emakumeei buruz ikertzeko, dirua irabazteko, beren bizitza bizitzeko edota emakumeen botoa, hezkuntza, lanbide bat izateko aukera eta halako lorpen errotuak aprobetxatzeko ere, aukera horiek guztiak ukatuak baitzituzten XIX. mende aurretik.

Agerikoa da, bestalde, liburu honek arrasto sakona utzi duela ondorengo beste lan eta bizitza batzuetan, eta ekarpen handia egin diela bai ikerketa feministari bai sorkuntzari, literaturan nahiz arte bisualetan. Hala, arte feministaren historialari askok –Ann Sutherland Harrisek eta Linda Nochlinek (*Mujeres artistas: 1550-1950*), Whitney Chadwickek (*Mujer, arte y sociedad*) eta Frances Borzellok (*Mujeres frente al espejo: una historia del autorretrato femenino*), besteak beste– analisisirako jarraibide batzuk eta beren lanak egiteko eredu bat aurkitu dute testu honetan. Multzo horretan sar dezakegu Lucy Lippard bera ere, eta Lippardek Eva Hesse eta Louise

Bourgeois artisten osagai «arraroa»ren alde egin zuen apustu goiztiarra, mundu femeninoko eginkizunak iradokitzen dituzten eskulturekin. Eta berdin Linda Nochlinen «Zergatik ez da izan emakumezko artista gailenik?» artikulu aitzindaria.

Méret Oppenheim eta Cindy Sherman artistek eta Simone de Beauvoir idazleak adibidez, ekarpen bikainak egindakoak guztiak ere, bat datoz Woolfekin, gure idazleak egindako interpretazio askotan: idazkera femeninoz –propioz, alegia– idazteak suposatzen zuenari dagokionez (emakume dela ahaztu duen emakume batek bezala idazten zuen Mary Carmichael), tradiziorik ezaren arazoari dagokionez, edota tradizio maskulinoak guztiz eta erabat taxutu gabe ko bitartekoei (argazkigintzari) heltzeari dagokionez, esate baterako. Ildo horretan, bat nator Francisco Fusterren hitz hauekin (2012): «Feminismoak inspirazio-iturri bat eta lan-keta teorikorako iturri bat aurkitu ditu bere baitan».

Gauza jakina denez, Woolfek «Emakumeak eta literatura» izeneko hitzaldi bana eman zuen Cambridgeko emakumeentzako bi kolegiotan –Newnhamen eta Girtoneko Odaan–, eta handik sortu zen liburu hau. Virginia Woolfek ez zuen izan Cambridgen unibertsitate-ikasketak egiterik, baina Bloomsbury Taldeko funtsezko kideetako bat izan zen bere ahizpa Vanessa Bell margolariarekin batera. Horrekin batera, Hogarth Press izeneko argitaletxea erosi zuen Leonard Woolf senarrarekin batera, eta hantxe egin zuen lan. Bere idatziez gain, XX. mendeko liburu adierazgarrietako batzuk eman zituen argitara, emakumezko idazle askorenak tartean –Vita Shakesville (*Orlando: A Biography*)ko protagonista eta Virginiaren maitalea), Willa Muir Eskoziako emakumeen egoerari buruzko ikerlaria, Nancy Cunard, Katherine

Mansfield, Gertrude Stein...–. Hogarth Presse askatasunez idazteko aukera ematen zion Woolfi, bai eta bere taldeki-deen –Roger Fry, Clive Bell, John M. Keynes– lan bikainak argitaratzeko ere, Vanessa Bellen ilustrazioez lagunduta. Hantxe argitaratu zituen, halaber, T. S. Eliot eta beste poeta batzuen testuak, Sigmund Freud psikoanalistarenak, Tolstoi eta beste eleberrigile batzuenak, bidaia-liburuak... Arlo askotako jakingaiak bildu zituzten Woolftarrek, eta horrek guztiak erruz aberastu zuen gure idazlearen ezaguera, esfortzu handiak eginez, horratik. Dena den, inor ez denez perfektu, James Joyceren *Ulyssesi* ezezkoa eman zion Virginiak.

Hogarth Pressen argitalpenen artean ez dut Mary Wollstonecraen *A Vindication of the Rights of Woman* (1792) aurkitzen, ordea, liburu hori *Gela bat norberarenaren* iturrien artean aipatu izan den arren. Niri dagokidanez, lotura estua ikusten dut bi emakumeon artean, beren bertute negatiboak direla eta emakumeek sexu babestua izateari utzi behar diotela esaten duelarik Wollstonecraek, eta Virginia Woolfek, bestalde, bere entzuleei agintzen dielarik onartzeko baka-rrik daudela, eta heldulekutzat hartu nahi duten hori ez dela egiazkoa. Horrez gain, gizon gailenek landutako pentsaera patriarkal misogino gehiena berrikusi eta agerian utzi zuten biek ala biek, eta haien ondotik bide horrexerri jarraitu dio feminismoak dekonstrukzio-eragiketa higieniko bat eginez.

Center for Basque Studies, Reno, 2013.

Hitzaurrea (2013)

Remedios Zafra

Gela bat norberarena (konektatua)

Zenbait liburuk kontutxoak, sekretu miragarriak, xuxurlatzen dizkigute belarrira, eta gero harriduraz konturatzen gara sekretu horiek aspaldidanik genituela deiadarka geure bizitzan. Nago horrelako zerbait gertatzen dela *Gela bat norberarenarekin*. Eta irudipena daukat hori gertatzen dela «ez» Virginia Woolfek azaltzen dizkigun sekretuek argia ematen digutelako, benda bat kentzen laguntzen digutelako baizik; eta hori gertatzen bada ez da sekretu horiek argizatzen gaituztelako, begirada boteretzen digutelako baizik. Emakumeen begirada kreatiboaz ari naiz, jakina.

consonniko lagunek *Gela bat norberarenaren* euskarazko argitalpenerako hitzaurre hau idazteko eskatu zidatenean, *neure gela konektatuan* nintzen. Eta berehala esan nuen baietz, noski. Liburu hau berezi-berezia baita niretzat: opari bat da literatura maite dutenentzat, kontutxoak xuxurlatzen

dizkigu belarrira eta, gainera, kontzientziaren etengailu moduko bat da.

consonniren gonbidapena onartzean, atsegin handia izango zela tekleatu nuen, eta inork ikusten ez ninduen arren, urduritu, irribarre egin eta begiak ireki nituen zabal-zabal, albiste onak jasotzean ohi dudan moduan. Minutu gutxira, artxibategi honetara abiatu nintzen, Woolfen testua argitaratu eta ia mende bat geroago, nik, *neure gela konektatutik*¹, liburuaren itzulpen eta berrirakurketari zer ekarpen egin niezaiokeen zehazteko asmoz. Lehen puntua. Itzuliko naiz.

consonnik eta *consonni* osatzen duten emakumeek emalez bidali zidaten beren gonbidapena, beren gela propio berezitik noski, gela konpartitu gisa ere erabiltzen duten espazio urratzaile horretatik. Kontraesankorra dirudi, baina ez. Niri gehiago iruditzen zait gela propioak eskaintzen digun kontzentrazioarako eta ekoizpen kreatiborako espazio horren aldagai edo aukera bat. Espazio hori talde-lanerako gune gisa, besteekiko aliantzak bideragarri direneko gune gisa ere irudikatzen dut; norberaren espazioa proiektu *partekatuen* nodo gisa funtzionatzen duen gune gisa, alegia. Bigarren puntua.

Neure gela propioa, idazten dudaneko gela, kontu partekatuez mintzo da, baina baita neure intimitateaz, besteek ikusten ez duten horretaz, ere. Bakarrik zaudenean, zeure buruarekin edo zeure osagarri intimoztat dituzun haiekin zaudenean, sentitzen, egiten, pentsatzen eta esaten duzun horretan bizi da intimitatea. Intimitatea ez da pribatutasunaren berdin-berdina, pribatu den hori jabetzaren ideiatik ha-

¹ Zafra, Remedios, *Un cuarto propio conectado*. Fórcola, Madril, 2010.

ratago baitoa, eta geure gorputzaren eta espazioen gaineko boterea dugun gizabanako gisa emana baitzaigu. Bai neure gorputza, bai ni neu (irudi gisa, izen gisa, ugaritasun gisa) aske den, are bere burua ezgaitzeko aske ere baden, *leku ezin ederrago horixe da*² eremu pribatua. Baina eremu pribatua izan da subjektu batzuk ezgaitu eta ikusezin bihurtu dituzteneko lekua ere. Kanpoalde publikotik aplikatutako bote-reak kontrolatu izan du eremu pribatu hori. Edo halaxe izan da berriki arte, gaur egun neure gela propio «konektatua» eremu pribatu gisa irudikatuz gero, eremu *publiko-pribatu* bihurtzen ari dela ikusten baitut. Hirugarren puntua.

Lehen, bigarren eta hirugarren puntuak bildu nahiko nitzuke orain, artxibategi digital honetako disekzio-mahai metaforikora igo, eta hantxe aztergai hartzeko. Hirurak elkar hartuta, Virginia Woolfen *Gela bat norberarenaren* irakurketa klasikoa eraldatzen dutela iruditzen baitzait. Esango nuke ideia hauek guztiz bestelako gela propioa dakarkigutela gaur egun, eta hori zein zentzutan eta zenbateraino gertatzen den zirriborratzera iritsi nahiko nuke.

Kontua ez baita beste argitaraldi bat ospatzea soilik –euskarazko oraingoan–, testu hau orain sortuko balitz, XXI. mende hasierako emakumeek idazteko eta sortzeko dituzten baldintzek interpelatua izango balitz, munduaz eta emakumez esango lukeenari buruz pentsaraztea baik. Kontua ez baita, berriro diot, Virginia Woolfen ahotsa antzeratzeko ariketa handiuste eta faltsu bat egitea, baina konplexurik gabe onartzen dugu espekulaziotan jardun nahi dugula norberaren gelak egun dituen ezaugarri bere-

2 Barthes, Roland, *La cámara lúcida*. Paidós, Madril, 2010, 110. or.

zien ganean eta, egungo ekoizpen eta komunikazio-eszenatoki berrietan, emakumeek lituzketen agentzia eta jabetze kreatiborako eskakizun eta aukeren ganean. Eta, nire ustez, etxe barruko zelula subertsibo gisa, kontzentratzeko, irakurtzeko eta gauzak sortzeko leku gisa, norberaren gela horrek funtsezkoa izaten jarraitzen badu ere, espazio hori mundura konektatutako espazio bihurtu da ezinbestean sarearen bidez; online dagoen gizarte honetan eremu publikoaren eta pribatuaren artean sortu den bat-egite berria hortxe agertzen zaigu argiro, eta ez sorkuntza kreatiborako nodo gisa bakarrik, baizik eta baita sarbide eta hedabide gisa ere. Emakumeek beren gelatan ez baitute idazten bakarrik, komunikatu, gauzak partekatu, sarea eraiki eta munduko liburutegi berrietara ere sartzen dira handik (eta noizean behin sortu ere sortzen dituzte liburutegiok).

Argitaratu zenetik, espekulazio eta aldarrikapen feminista franko egin da esku artean duzuen lan entzutetsu honi buruz, eta Woolfek bere gogoeten xedetzat hartu zituen emakumezko idazleen, eta, ondorioz, asmo kreatiboko emakume guztien, burujabetzearen sinbolo bihurtu da. Liburu honek dioenez, *gela bat norberarentzat eta dirua* izatea ezinbesteko baldintzak ziren emakumeak idazkuntzari lotu ahal izateko. «Ardoa edateko eta beren gela izateko esan nien eztiki» gogoratzen du Virginia Woolfek beste testu batean, «etxeko aingeruaren ezinbesteko» heriotzaz mintzatu zenean ederki irudikatu zituen tribuaren loturetatik, haiengandik espero zen guztitik, askatzera animatu nahirik emakumeak³.

3 Woolf, Virginia, *La muerte de la polilla y otros ensayos*. La bestia equilátera, Buenos Aires, 2002.

Norberaren etxeak lotura estua du askapen horrekin. Kontu egin txertatuta dagoen leku-etxean kokatuta baina handik bereizita pentsatuta dagoela gela hori. Burujabetzea dakarren sinboloa den aldetik, patriarkatu-etxearen baitako «beste» baten zehaztapen gisa agertzen zaigu Woolfen gela, pentsamenduaren, irakurketaren eta idazkuntzaren bidez, «izateko» aukera (subjektibotasuna, kontzientzia) ematen digun espazio autonomo gisa, alegia; aldarrikatzen zuen espazioa bezalaxe, «propioa» izatea nahi zuen denbora batean. Zehaztapen hori errotikoa eta iraultzailea izan zen bere garaian, emakumeentzako «denbora eta espazio propioak» eskatzeak hutsune larri bat uzten baitzuen agerian: etxeko espazioak kudeatzen zituztenak emakumeak izanagatik, haiek bizi zireneko espazio guztiak besteentzat instrumentalizaten ziren eta etxeko gainerako kideak zaindu, hazi, elikatu eta maitatzeko ematen edo erabiltzen ziren, ondorioz eta paradoxikoki, emakumeen denbora eta espazio propioak izanik etxeko gabezia nagusiak.

Gaur egun, baina, muga estu horiek aldatzen ari dira. Orain arte intimitaterako espazioekin eta etxeko munduarekin lotu ohi genituen espazio «pribatuak» (tradizionalki feminizatutako eta biopolitikoki ikusezin bihurtutako espazioak) aldatzen ari dira. Hartara, norberaren gela bat Internetera «konektatuta» dagoela esateak modu asko eta ugaritan lotuko luke leku hori kanpoko munduarekin, tradizionalki «publikotzat» jo izan diren espazioekin, lana enplegutzat hartzen den eta, beraz, dagokion ordainsaria jasotzen dueneko espazioekin.

Gaur egun, norberaren gela *topia* gisa hartuta *espazio* eta *denboraren* dimentsioen artean mugitzen da Internetere-

ra konektatzen denean. Antropologiaren ikuspegitik, *leku* zehatz bat litzateke gure gela, geure oroitzapenak biltzen dituen eta geure nortasuna eraikitzeke aukera ematen digun aldetik. Baina espazio potentzial bat ere bada, konektatu, eta geure irudikapenek ibilbide eta deriba birtualak sortzen dituztenean. Norberaren gela konektatua *topia* urratzaile bat litzateke orduan, leku pribatua izanik, esparru publikoa pentsatzeko eta irudikatzeke aukera ematen baitigu, bai eta esku hartu, eta kategoria horren esanahia aldaraztekoa ere. Geure intimitateaz gain, iraganean «ataritik kanpoko» horretara mugatuta zeuden ekintza kolektibo eta sozialerako aukerak baitaude gela konektatuan. Gela horretan, komunikazio, ezagutza eta ekintza publiko izan daiteke pentsamendua, bai eta proiektu partekatu, edota lekuetxea barrutik eraldatzen duen proiektu ere.

Norberaren gela (konektatu) berriak, orain, artxibategi-gelak dira batez ere, Woolfek bere liburuan aipatzen dituen liburutegi ospetsu lokartuak iraultzeko ahalmena lukeen liburutegi berri eta erraldoi bat. Emakumeak liburuetako idazle nahiz aztergai (ez zaugarri bihurtu edo iraindu) gisa zeinen gutxi ageri diren ikusita, honako hitzak idatzi zituen Woolfek, harrituta eta amorratuta: «Liburutegi ospetsu bat emakume batek madarikatzea bost axola zaio liburutegi ospetsu horri. Agugarri eta bare, bere altxor guztiak bere magalean babestuta dituela, lo datza patxada osoan, eta, niri dagokidanez behintzat, horrelaxe jarraituko du betiko»⁴. Beharrezkoak ziren kontatu gabeko mundu-ikuskerak berriak, idatzi egin behar zuten emakumeek eta horixe zen eta

4 Woolf, V., *Gela bat norberarena*. consonni, Bilbo, 2013, 23. or.

da *Gela bat norberarenaren* helburua. Gizonek gizonentzat idatzitako liburutegietara mugatu gabe idatzi behar zuten emakumeek; osagai konformaezin handiko posizio lokalizatu batetik, patriarkatuaren baitako uharte batetik, tribuaren kontuetatik ihes egin zitekeen leku batetik.

Gaurko egunean, hortxe jarraitzen du etxeko presioak emakume askoren ekoizpen kreatiboan; hori gutxi ez eta, telelanaren erronkak eta egungo ahots, datu eta informazioen jario etengabe eta barreiatuak dakartzan distrakzioak gehitu zaizkio presio horri. Egia da liburutegi berriak ditugula ordainean, itxuraz horizontalagoak, sarean eratuagoak, ez beti itxiak edo lozorro barean dautzanak. Era horretan, norberaren gela (konektatua) beharrezko aldarrikapena dugu oraindik, ez geure *network*aren eta *off/online* bizitzaren operazio-gune edo geure laborategi, liburutegi eta estudio gisa bakarrik, diziplinazko ekoizpen-sistemei aurre egiteko aukera ugari eskainiagatik, baizik eta baita jolaserako eta (auto)kudeaketarako isiltasun eta espazio betegabe gisa ere. Norberaren gela konektatua orainaldi iraunkorrari eta orainaren bizkortasunari aurre egiteko lekua izan liteke, ziztu bizian doan mundu honek dakarkigun barreiatzeari aurre egiteko, eta kontzientziak eskatzen digun eta sorkuntza orok beharrezko duen norberaren denbora berreskuratzeke lekua.

Adi egoteko ahalmena neutralizatu izanari lotutako arriskuak gailentzen diren garai honetan, eta, horrekin batera, emakumeentzako lan prekarizatuak noranahi hedatu diren garai honetan, norberaren gelako kontzentrazio-espazioak, batetik, eta online komunikatu eta ekoizteko molde berriek, bestetik, geraleku bakan eta beharrezkoa bihurtzen dute norberaren gela. Eta iruditzen zait Woolfek emakumeen sorkun-

tzari buruz egindako proposamenak bi alderdi horietantxe (burujabetze eta kontzentrazioarako espazioetan eta online lan-molde ordainduetan) duela gaurkotasunik gehien.

Internetekin aldatu egin dira mundua eta norberaren gela, eta gaur egun idazten duten emakumeen erronka nagusia ez da orri edo pantaila zuria, denbora betegabe baterako aukera sortzea baizik; gure gizarte konektatuan eguneroko «denbora propio» bat izateko aukera sortzea, hobe esanda. Ez dezagun ahaztu, halere, denbora horretan indarrean jarraituko lukeela Woolfen agindu hark; liburu honen idazkuntza eta testu honen hasieran aipatu dizkizuedan sekretuak markatu zituen eskakizun hark. Hementxe dituzue Woolfen hitz haiek: «Eskatuko nizueke era guztietako liburuak idazteko, inolako gairik baztertu gabe, hala axalekoak nola sakonak. [...] irakurtzean amets egiteko eta alferkerian egoteko kalekantoietan, [...] liburu gehiago idazteko eskatzen dizuedanean, zeuen onerako eta mundu guztiaren onerako zerbait egiteko ari natzaizue erregutzen»⁵.

5 *Ibid.*, 135- 136. or.

GELA BAT NORBERARENA⁶

6 1928ko urrian Newnhameko Arts Society elkartean eta Girtoneko Odtaa ikasle-elkartean emandako bi hitzaldi daude saiakera honen oinarrian. Testuak luzeegiak ziren han oso-osorik irakurtzeko, eta aldatuak eta hedatuak izan ziren gerora.

BAT

Baina –esango duzue–, emakumeei eta literaturari buruz hitz egiteko eskatu genizun eta; zer ikusteko du horrek norberaren gelarekin? Hori azaltzen saiatuko naiz. Emakumeei eta literaturari buruz hitz egiteko eskatu zenidatenean, ibai baten ertzean eseri, eta hausnarrean hasi nintzen hitzon esanahiaren inguruan. Izan zitekeen, besterik gabe, nahi zenutela nik iruzkintxo batzuk egitea Fanny Burneyri buruz; beste batzuk Jane Austeni buruz; gorazarre bat Brontë ahizpei eta zirriborro bat Haworth parrokia-etxe elurtuari buruz; ahal izatera, ateraldi barregarriren bat Mitford andereñoari buruz; aipamen adeitsu bat George Elioti buruz; hitz bat edo beste Gaskell andreari buruz, eta kito. Ondo aztertuz gero, ordea, hitzok ez ziruditen hain sinpleak. *Ema-*

kumeak eta literatura izenburuak esanahi ugari izan ditzake, eta zuek, noski, nahi zenuten nik gaitzat hartzea emakumeak eta haien izaera, edo emakumeak eta haiek egindako literatura, edo emakumeak eta haiei buruzko literatura, edo, izan zitekeen, bestela, bereizezinak izatea hiru aukera horiek, eta, beraz, hirurak batera aztertzea nahi izatea zuek. Baina, gaia ikuspegi horretatik aztertzen hasi nintzenean –horre-
rek zirudien-eta interesgarriena–, oztopo gaindiezin bat aurkitu nuen berehala: ez nintzela sekula gai izango ondorio batera iristeko. Ez nintzen inoiz gai izango nire ustez edozein hizlariren zeregin lehena izan behar duena betetze-
ko; alegia, ordubeteko hitzaldi baten ondoren egia aletxo bat ematea entzuleei, beren koadernoko orrien artean jaso eta tximinia gaineko apalean gorde dezaten betiko. Kontu xume bati buruz iritzi bat ematea zen egin nezakeen guztia: literatura egingo badu, emakume batek dirua behar duela, eta gela bat beretzat. Ikusiko duzuen bezala, horrek argitu gabe uzten du emakumearen benetako izaerari eta literaturaren benetako izaerari buruzko auzi sakona. Iskintxo egin diot bi gaiok buruz ondoriorik ateratzeko betekizunari, eta, niri dagokidanez, argitu gabeko auziak dira oraindik emakumeak eta literatura. Baina, huts hori osatzeko asmoz, ahal dudan guztia egingo dut gelari eta diruari buruzko iritzi horretara nola iritsi naizen azaltzeko, eta ahalik eta modu askeen eta osoenean garatuko dut zuen aurrean iritzi horretara eramanez arrazoibidea. Beharbada, agerian uzten baditut baieztapen horren azpian dauden ideia eta aurreiritziak, ikusiko duzue badutela nolabaiteko erlaziorik emakumeekin eta literaturarekin. Nolanahi ere, gai batek zalaparta handia pizten duenean –eta horixe gertatzen da sexuarekin–, batek ezin

espero dezake egia esatea, eta, edozein iritzi duela ere, batek ezin du egin iritzi horretara nola iritsi den azaldu besterik. Hizlariaren mugez, aurreiritziez eta bitxikeriez jabetu ahala, entzuleei beren ondorio propioak ateratzeko aukera ematea da batek egin dezakeen gauza bakarra. Eta, kasu honetan, litekeena da literaturak gehiago izatea egiatik, gertakizunek berek baino. Horrenbestez, hona hemen nire proposamena: hona etorri aurreko bi egunen kontakizuna aurkeztuko dizuet, eleberrigilearen libertate eta lizentzia guztiez baliatuz, eta azalduko dizuet nola, bizkar gainean jarri didazuen gaiaren zamak abailduta, neure eguneroko bizitzan txertatzeraino ibili dudan gai hori gogoan. Esan gabe doa oraintxe azalduko dizuedana ez dela existitzen; Oxbridge asmakizuna da; eta berdin Fernham. «Ni», berriz, benetako izaerarik ez duen norbait izendatzeko termino egokia besterik ez da. Gezurrak isuriko dira nire ezpainetatik, eta tarteka sortuko da noski egiaren bat, haiekin nahastuta; zuei dagokizue egia horiek aurkitzea eta gordetzekorik ezer ba ote duten erabakitzea. Hala ez bada, nire hitzak hartu, zakarrontzira bota, eta ahaztu itzazue betiko.

Hantxe nengoen, beraz –dei iezadazue Mary Beton, Mary Seton, Mary Carmichael edo nahi duzuen izenaz; horrek ez du axola handirik–, ibai baten ertzean eserita, duela pare bat aste, urriko eguraldi gozoan, neure pentsamenduetan galduta. Lehentxeago aipatu dudan zamak –emakumei eta literaturari buruz, era guztietako aurreiritzi eta grinak pizten dituen gai horri buruz, ondorioren batera iritsi beharra, alegia– beherantz tiratzen zidan burua. Zuhaizka gorritzat eta horizta batzuk nituen ezker-eskuin, suaren koloreek piztuak, edota suaren garrek kiskaliak. Beste ertzean, zume

negartiak auhen etengabeen, adatsak lepo gainean askatuta. Gogoak ematen ziona islatzen zuen ibaiak zerutik, zubitik, zuhaitz gartsutik, eta, ikaslearen batelak isla haiek zeharkaturik, arraunak utzitako lorratza han galdu zen betiko, inoiz existitu ez balitz bezala. Ordu luzez egon liteke bat hantxe, bere pentsamenduetan galduta. Pentsamenduak –merezi duena baino izen jasoagoa ematearren halakoari– ibaian murgildu zuen kordela. Dilidalan ibili zen minuturik minutu, hara-hona uretako isla eta belarren artean, urak gora eta behera zerabilela, harik eta –ezagutzen duzue teinkadatxo hori, ezta?– horra bat-batean bil-bil egina ideia bat kordelaren muturrean, uretatik kontu handiz atera hura, eta hantxe paratu nuen txukun-txukun. Hara, belar gainean hantxe zabaldua, zeinen hutsal eta ezdeus zirudien nire pentsamendu horrek, arraintxo bat nola, harrapatu, eta, zeinen txikia den ikusita, berriro ere uretara bota ohi dena, gizendu eta jateko aproposa egin dadin arte. Ez zaituztet pentsamendu horrekin aspertuko, baina, arretaz bilatuz gero, zeuek ere aurkituko duzue, akaso, orain esango ditudan hitzetan.

Txikia izanagatik, bazuen, hala eta guztiz ere, ezaugarri misteriotsu bat, arrainek berezkoa dutena: gogora itzuli bezain laster, liluragarri eta garrantzitsu bihurtzen zen bat-batean, eta, atzera eta aurrera, gora eta behera zebilela, hantxe lasai egotea galarazterainoko ideien plisti-plasta eta anabasa eragiten zuen. Halako batean, hor ikusi nuen neure burua belargune baterantz ziztu bizian. Gizon baten irudia agertu zen berehala, eta bidea moztu. Hasiera batean, ez nintzen konturatu etiketa-jaka eta alkandoraz jantzitako objektu bixi haren imintzioak niri zuzenduak zirela. Izua eta sumina sumatzen zitzaizkion aurpegian. Arrazoimena baino areago,

sena etorri zitzaidan laguntzan. Hura eskolazaina zen; ni, berriz, emakumea. Hemengo hau belarra zen; hango hura, bidea. Unibertsitateko kideak soilik ibil daitezke belarretan; hartxintxarra zen niretzako lekua. Pentsamenduok istant batean izan nituen. Ni bidera itzuli bezain laster, eskolazainak besoak jaitsi zituen, eta betiko patxadara itzuli zen haren begitartea; eta, nahiz eta ibiltzeko belarra erosoago izan hartxintxarra baino, inork ez zuen kalte handirik jasan. Kargu bakarra leporatu niezaiekeen dena delako kolegio hartako kideei: hutsik egin gabe hirurehun urtean lisatu izan duten belardi hura babestu nahian, izuarazi, eta bere gordelekura uxatu zutela nire arraintxo.

Ordurako ahaztua nuen zer ideiak bultzatu ote ninduen hain ausarki baimenik gabe zapaltzera belargune hura. Bakearen espiritua jaitsi zen orduan, zerutiko laino bat bezala, zeren, bakearen espiritua inon aurkitzekotan, Oxbridgeko patioetan aurkituko baitu batek, urriko goiz atsegin batean. Kolegio haien artean, areto zahar haien ondotik paseatzean, guztiz desagertzeraino leundua zirudien orainaren zakartasunak; inolako soinurik sartzen uzten ez duen beirazko armairu miragarri batean sartuta bezala sentitzen zen gorputza han, eta gogo, gertakizunetik hartu-eman oroz askatua (berriro ere belargunean sartu ezean behintzat), aske zen unearekin bat zetorren edozein gogoetatan pausatzeko. Izan ere, hildako guztien artean (burura etorri zitzaizkidan bezalaxe azaltzen dizkizuet neure pentsamenduak), Lambda atseginetako bat; eta batek gustura asko eskatuko zion azaltzeko nola idazten zituen bere saiakerak. Haren saiakerak, izan ere, hobeak dira Max Beerbohmenak berarenak baino, haien perfekzioa gorabehera, pentsatu nuen, bade-

lako irudimen-txinpart zororik eta talentu-tximistarik saia-keron artean, eta horrek, akastun eta hobendun bihurtzen baditu ere, poesiaren izarraz nabarmentzen dituelako tes-
tuok. Lamb Oxbridgera etorri zen duela ehun bat urte, eta saiakera bat idatzi zuen –izena ez dut gogoan– hemen ira-
kurritako Miltonen olerkietako baten eskuizkribuari buruz. *Lycidas* izango zen, agian, eta Lambek idatzi zuen guztiz txundigarria iruditzen zitzaiola pentsatzea *Lycidas* hartako edozein hitz bestelakoa izan zatekeela. Lambek sakrilegio-
tzat zeukan Milton olerki hartako hitzak aldatzen irudika-
tzea. *Lycidas* olerki azal nuen guztia gogoratzen saiatu nintzen, eta hortxe jardun nuen pentsatzen Miltonek zein hitz aldatuko ote zuen, eta zergatik. Bat-batean konturatu nintzen ehunka metro gutxira zegoela Lambek miatutako eskuizkribua, eta, beraz, erraz abia zitekeela bat Lamben urratsen atzetik, patioa zeharkatu, eta altxorra gordetzen duen liburutegi ospetsuraino. Gainera, Thackerayk idatzi-
tako *Esmond*en eskuizkribua ere liburutegi ospetsu horretan-
txe gorderik dagoela gogoratu nuen, nituen asmoak martxan jartzearekin bat. *Esmond* Thackerayren eleberririk biribilena dela esaten dute kritikariek askotan, baina, gogoan dudanez, XVIII. mendea antzeratu nahian darabilen estilo itxurati hori gogaikarri bihurtzen da, non eta XVIII. mendeko estiloa be-
rezkoa ez den Thackerayrentzat. Eskuizkribua aztertu, eta hango aldaketak estiloaren mesedetan ala esanahiaren mese-
detan eginda dauden egiaztatuz jakin liteke hori. Eta, horre-
tarako, estiloa zer den eta esanahia zer den erabaki beharko luke batek, eta auzi hori... Tira, liburutegi-atariraino iritsia nintzen ordurako. Atea irekiko nuen noski, hantxe etorri bai-
titzaidan gizon adeitsu ileurdin bat errieta egitera, aingeru

guardako bat balitz bezala bidea itxiz, ez hala ere hegal zuri batzuekin, bere jantzi beltzaren hegalekin baizik, eta, kanporantz bultzatzen ninduela, ahapeka zioen emakumeek ez zeukatela sartzetik liburutegi hartan, unibertsitateko kideren batek lagunduta edo aurkezpen-gutun batekin joan ezean.

Liburutegi ospetsu bat emakume batek madarikatzea bost axola zaio liburutegi ospetsu horri. Agurgarri eta bare, bere altxor guztiak bere magalean babestuta dituela, lo datza patxada osoan, eta, niri dagokidanez behintzat, horrelaxe jarraituko du betiko. Sekula ez ditut iratzarriko hango oihartzunak, sekula ez dut han abegirik eskatuko, agindu nion neure buruari eskaileratan behera nindoala amorru bizian. Ordubete falta zen artean bazkalordurako, eta zer egin zezakeen batek? Zelaietan paseatu?, ibaiertzean eseri? Udazken-goiz atsegina zen, inondik ere: hosto gorritzak hantxe zebiltzan hegaldaka, lurra jotzeraino. Biak ala biak ziren aukera aproposak. Baina musika-doinuak iritsi zitzaizkidan belarrietara, elizkizun edo ospakizun batetik etorriak noski. Organoa handitasunez arranguratu zen kaperako ate ondotik pasatu nintzenean. Giro bare hartan, kristautasunaren bihozminak berak ere gehiago zirudien bihozminen oroitzapen bat egiazko bihozmin bat baino; organo zaharraren hasperenek, berriz, bake-laztanetan bilduak ziruditen. Eskubiderik izan banu ere, ez nuen han sartzeko batere gogorik: beharbada, sakristaua etorriko zitzaidan oraingoan bidea moztera, baitaio-agiria eskatuz, edo deanaren aurkezpen-gutun bat. Eraikin bikain haien kanpoaldea, baina, barrualdea bezain ederra izaten da askotan. Gainera, entretenigarria zen ikustea nola elkartzen ziren eliztarrak, nola zebiltzan sartu-irtenean, erleak erlauntzaren ahoan nola, halaxe pilaturik kapera-ata-

rian. Toga eta birreta zeramatzaten askok; batzuek larruzko mototsak zituzten lepo inguruan; beste batzuk gurpil-aulkian zihoazen; eta beste batzuek, helduaroa pasatu gabeak izanagatik, zimurzimur eginak eta bihurrituak ziruditen, akuario bateko hondarretan nekez mugitzen diren otarrain eta txangurro erraldoien gisako beren gorpuzkera bitxiekin. Hormaren kontra bermatuta, erreserba baten tankera hartu nion unibertsitateari, Strand kalean abandonatu, eta han beren biziraupenagatik borrokatu behar balute, berehala zaharkituta geldituko liratekeen izaki bitxiak babesten direneko erreserba batena, hain zuzen ere. Garai bateko dean eta irakasleen garai bateko istorioez gogoratu nintzen, baina, txistuka hasteko nahikoa adore biltzerako –txistu-hotsak entzun orduko, bat-batean trostan hasten omen zen irakaslea–, barruan ziren eliztar agurgarriak. Kaperaren kanpoaldeak hantxe jarraitu zuen. Dakizuenez, hango kupula eta pinakulu tantaiaik urrun-urrunetik ikusten dira gauez argitzen dituztenean, mendixken bestaldetik milia askotara, bidaia amaigabea doan belaontzi bat balira bezala. Antza denez, patio hau, bere belar leun eta eraikin sendoeekin, bai eta kaperera bera ere, eremu zingiratsu bat izan ziren behinola, eta basurdeak ibiltzen ziren hemen belar kulunkarien artean usnaka. Zaldi eta idi saldoek ekarriko zituzten harriok, lurralde urrunetatik iritsitako gurdiei tiraka, pentsatu nuen; gero, bata bestearen gainean kokatuko zituzten itzala ematen zidaten harriztar grisak, amaierarik gabeko lanaldi luzeetan; margo-lariak iritsiko ziren hurrena, leihoetako beirak jartzera, eta igeltseroek mende luzeak emango zituzten teilatuan, pala eta paleta eskuan hartuta oreka eta zementua jartzen. Larunbatero larruzko diruzorro batetik urrezko eta zilarrezko txanponak

atera, eta langile haien ukabil zaharkituetan isuriko zituen norbaitek, garagardoa erosi, eta gau hartan bolo-jokoan ari zitezen. Mugarik gabeko urre-eta zilar-jario etengabe bat iritsiko zen patio honetaraino, pentsatu nuen, ziurtatzeko jarraitzen zutela harriek iristen eta igeltseroek lanean, lurrea berdintzen, zangak egiten eta ur gehiegia kentzen. Baina fedearen aroa zen hura, eta bapo isurtzen zen dirua, harri haiei funts sendoak emateko; eta, harriak finkatutakoan, diru gehiago isuri zen errege-erreginen eta noble handien kutxetatik, ereserkiak kantatzen eta ikasleak trebatzen zirela ziurtatzeko. Lurrak esleitu ziren, eta hamarrenak ordaindu. Eta fedearen aroa iragan, eta arrazoiarena iritsi zenean, bere horretan jarraitu zuen urre eta zilajarioak; bekak sortu ziren, eta katedrak diruz hornitu; baina, orduan, urrea eta zilarra ez zetozen erregearen kutxetatik, merkatari eta fabrikatzaileen golkotik baizik, zeren, haietako askok, industrian dirutza egin eta gero, lanbidea ikasia zuten unibertsitateari utzi baitzioten diru haren puska bat testamenduan, katedra, beka eta irakasle-postu gehiago sortzeko. Horren guztiaren ondorio dira liburutegi eta laborategiak, behatokiak, eta tresna eta gailu garesti eta delikatu ez osatutako ekipamendu bikainak, hantxe gorderik daudenak beirazko apaletan, mende batzuk lehenago basurdeak belar kulunkarien artean usnaka ibiltzen ziren lekuan. Patioan pasieran nembilela, sakon askoak iruditu zitzaizkidan urre eta zilarrezko zimendu haiek, eta guztiz sendoa, garai bateko basabelarren gaineko zoladura. Atzera eta aurrera zebiltzan zerbitzariak, erretiluak buruan, eskailera batetik bestera. Kolore biziko liliak loratzen ziren leihoetako ontzietan. Gramofono baten burrunba iristen zen barruko geletatik. Ezinezkoa zen zerbaiten gainean ez haus-

nartzea, baina, hausnarketa edozein zela ere, etenda gelditu zen bat-batean. Erlojuak jo zuen: bazkaltzeko ordua zen.

Bitxia da eleberrigileek nola sinestarazten diguten bazkariak abagune gogoangarriak izaten direla beti, dela urliaren ateraldi barregarriagatik, dela berendiaren ekintza burutsuagatik. Jatekoari buruz, baina, gutxitan izaten dute esatekorik. Eleberrigileen konbentzioa da zopa, izokina eta ahatea ez aipatzea, zopa, izokina eta ahatea batere garrantzirik gabeak balira bezala, inork inoiz pururik erre edo ardorik edan ez balu bezala. Nik, hala ere, konbentzioari aurre egiteko lizentzia hartuko dut, eta bazkari hartako jakien berri emango dizuet: hasteko, mihi-arraina erretilu sakon batean zerbitzatua eta kolegioko sukaldariak prestatutako esnegainik zurienez estalia, untxien saihetsetako orbanak ziruditen pikor arrez zpriztinduta. Eperrak iritsi ziren hurrena, baina ez dezazuela pentsa kolore marroiko txori pareka ekarri zigutenik, soil-soilik, plater batean hantxe. Eperrak, ugariak eta era askotakoak, beren osagai guztiekin zetozen: saltsak eta entsalada bixi eta gozoak, bakoitza bere txandan; patatak, txanponak bezain finak baina ez hain gogorrak; bruselazak, arrosa-begien modura atonduak, baina nahigarriagoak. Eta haragi erre eta osagarriekikoak kitatzerako, hantxe genuen berriz zerbitzari isila –eskolazaina bera, akaso, bertsio bareago batean– uhinen artetik altxatzen zen azukre hutsezko postre gozo bat zekarrela, musu-zapiz apaindua. Pastela deitzea eta, ondorioz, arrozarekin eta tapiokarekin erlazionatzea iraingarri litzateke. Bitartean, ardo-kopak horiz tindatu ziren, eta gorritz; hustu ziren, eta berriz ere bete. Eta, hala xe, han joan zen pixkanaka piztuz bizkarrezurraren erdian –hortxe baitatza arima–, ez ezpainetan dantzatzen zaigula-

rik distira deritzogun argitxo elektriko gordin hori, baizik eta hartueman arrazionalaren gar horiaren dir-dir sotilago, sakonago eta ezkutuagoa. Han ez zegoen azkar ibili beharrik, ez txinpartatsua izan beharrik, ez norbera ez beste inor izateko beharrik ere. Denok joango gara zerura, Vandyck ondoan dugula. Bestela esanda: zeinen ederra zirudien bizitzak, zeinen gozoak haren sariek, zeinen hutsalak liskar eta arrangura orok, zeinen miresgarria adiskidetasunak eta gure gisakoen lagunarteak, bat leiho ondoko kuxinetan murgiltzen denean, puru eder bat pizturik.

Zori onak hautsontzi bat jarri balu eskueran, hautsontzirik izan ez eta batek hautsa leihotik bota ez balu, zirenaz bestelatsu izan balira kontuak, bati ez zitzaion egokituko, noski, buztanik gabeko katu bat ikustea. Patioa emeki zeharkatzen ari zen animalia elbarri haren bat-bateko ikuskizunak emozioen argia aldatu zidan, adimen subkontzientearen txiripa batez, norbaitek itzal bat jaurti balit bezala. Izan zitekeen, noski, Rhineko ardo bikaina hasita egotea bere hatzaparrak arintzen. Nolanahi ere, Manxeko katamotza belardiaren erdian pausatzen ikusi nuenean, hura ere uni-bertsoaz galdezka balego bezala, zerbaiten hutsunea sumatu nuen; bazen han zerbait desberdina. Zer ote zen hutsune hori?, zer zen desberdina?, galdetu nion neure buruari, belarriak adi. Galdera horri erantzuteko, gela hartatik kanpo irudikatu behar nuen neure burua, iraganean, gerra aurreko urteetan, eta beste bazkari baten irudia ekarri begien aurrea; hemendik gertu egin zen bazkari bat: arras desberdina, ordea. Dena zen desberdina. Bien bitartean, berriketan jarraitzen zuten bazkaltiarrek –ugariak, gazteak eta sexu bateko nahiz bestekoak– ezin gusturago, jardun atsegín, aske eta

jostagarrian. Berriketa hark aurrera egiten zuelarik, lehenagoko beste harekin alderatu nuen, eta, biak parekatzean, argi ikusi nuen bata bestearen ondorengoa zela, bata bestearen legezko oinordekoa. Ez zen ezer aldatua, ezer ez zen desberdina, salbuespen txiki batekin: oraingoan adi-adi entzuten nuena ez zela han esaten zena, azpian sumatzen zen murmurio edo korrontea baizik. Horixe zen, jakina; hortxe zegoen alde! Gerra aurretik, era horretako bazkari batean, pertsona haiek hitz berberak esango zituzten, baina bestela hartuko ziren hitzok, garai hartan halako ahapeko hots ez-artikulatu baina musikal eta zirraragarri bat erabiltzen baitzen hitzok ahoskatzean, haien balioa ere aldarazten zuena. Gai izango ote zen bat ahapeko murmurio hari hitzak jartzeko? Poeten laguntzarekin, beharbada. Liburu bat nuen ondoan; hura ireki, eta, norena izango, eta Tennysonena. Hara zer kantatzen zuen Tennysonek:

Malko eder bat jausi da lurrera
Atarian den pasio-loretik.
Badator ene usoño maitea
Badator; hargandik dut bizitza nik;
Arrosa gorriak «Horra, hurbil da»;
Zuriak intziri «Ai ez oraindik»;
Ezproi-loreak «Erne, erne, horra»;
Lirioak xuxurla «Guardia dagit».

Hori ote zen gizonek gerra aurreko bazkarietan ahapeka kantatzen zutena? Eta emakumeek?

Txori kantari bat dut nik bihotza,
Ihintzetan duelarik habia;
Sagar-arbola bat dut nik bihotza,

Fruitu joriz kargaturik guztia;
Ostadar-maskor bat dut nik bihotza,
Itsaso lañoan arraunka ari;
Haiek baino pozago gaur bihotza,
Maitea baitzait ondora etorri.

Hori ote zen emakumeek gerra aurreko bazkarietan ahapeka kantatzen zutena?

Hain zen zentzugabea jendea halakoak kantatzen irudikatzea, ahapeka bazen ere, gerra aurreko bazkarietan, ezen, barrez lehertu bainitzen; nire algara haien zergatia azaltzeko, Manxeko katamotza seinalatu nuen, barregarri samar ageri baitzen piztia gaixoa, buztanik gabe, belardiaren erdian. Hala jaio ote zen, ala istripu batean galdu ote zuen buztana? Man uhartean ba omen da halako katu buztan-motzik, baina batek uste baino bakanagoak dira. Animalia bitxiak dira, areago xebreak ederrak baino. Harrigarritzko aldea da, gero, buztana izan ala ez; tira, badakizue zer-nolako gauzak esaten dituen batek bazkaria amaitu berritan, jendea beroki eta kapelen bila hasten den horretan.

Orduko hark, antolatzailearen abegi onari esker, arratsaldeak ondo aurrera egin arte iraun zuen. Urriko egun eder hura zimeltzen hasita zegoen eta hostoak erortzen ari ziren ni nindoan hiribideko zuhaitzetatik. Ni pasatu ahala, itxiz zihuan ate oro, behin betikotasun ezti batez. Ezin konta ahala eskolazain han zebiltzan giltza sartzen ezin konta ahala sarraila ondo olioztatuetan: altxorraren etxea segurtatzen ari ziren beste gau baterako. Hiribideak bide batera ematen du –ez dut gogoan izena– eta, eskuinerantz hartuta, Fernhamera iristen da bide hori. Denbora sobera nuen, afaria ez

baitzen zazpi eta erdiak arte. Gainera, afaldu gabe ere molda zitekeen bat, halako bazkari baten ondoren. Harrigarria da olerkitxo batek nolako eragina duen gure gogoan, eta nola dantzarazten dizkigun hankan bere erritmora, bidean aurre-ra goazela. Hitz haiek...

Malko eder bat jausi da lurrera

Atarian den pasio-loretik.

Badator ene usoño maitea...

...kantuz neuzkan odolean, Headingleyrantz lasterrean nindoala. Orduan, neurria aldatu, eta kantatu nuen, urtegiak eragindako zurrunbiloen parean:

Txori kantari bat dut nik bihotza

Ihintzetan duelarik habia

Sagar-arbola bat dut nik bihotza...

Haiek bai poetak!, oihukatu nuen, ilunsentian ohi den moduan, haiek bai poetak!

Nolabaiteko jelsiaz edo, gure garai honen kariaz, halako alderaketak burugabeak eta txepelak diren arren, pentsatzen jarri nintzen ea zintzoki aipa litzakeen batek bizirik dauden bi poeta Tennysonen eta Christina Rossettik beren garaian erakutsi zuten mailakoak. Bistan da ezinezkoa dela, pentsatu nuen ur apartsu haietara begira, horiek alderatzea. Hauxe da arrazoia poesia hark batengan halako abandonua, halako liluramendua piztu dezan: batek garai batean (gerra aurreko bazkarietan beharbada) zuen sentipen bat goresten duela, eta, hala, aise erreazionatzen duela batek, zeremoniarik gabe, hura aztertzeke edo egungo beste sentipenen batekin alderatzeko nekerik hartu gabe. Bizirik dauden poetek, baina, berez oraintxe sortzen ari den eta erauzten ari zaigun

Honako hauek dira liburu honen lehenengo edizioa, 2013koa, posible egin zuten pertsonak, elkarteak eta liburu-dendak:

Marie-Jeanne Oxoteguy, Amelie Darraidou, Malou eta Dominique Uhalde, Marielle Uhalde, Mirentxu Larrañaga Suekun , LA TALLER, Tania Arriaga Azkarate, Julia Morandeira Arrizabalaga, Amaia Arriaga Azkarate, Allende Arnaiz, Miren Jaio, Aitziber Goitia, Itziar Diez de Ultzurrun Sagalà, Jule Goikoetxea, Maite Larrauri, Karmele Fernández Boga, Arantza San Sebastián, Oihana Etxebarrieta Legrand, Miguel Mateo Ruiz, Elena Laka, SKOLASTIKA servicios literarios, Kukusoak, Santi Pérez Isasi, Xabier Landabidea Urresti, Raúl Ciriza Barea, Axpi, Koldo Telleria Andueza, HK, Goizal, June Fernández, Centro de Documentación de Mujeres «Maite Albiz» Emakumeen Dokumentazio Zentroa, Mikel Martínez, Fernando Pérez, Idoia Larizgoitia, Zuriñe Pérez Arroniz, Arabako Emakumeen Asanblada, Arrate Arias López de Lacalle, Leioako Udal Liburutegia, Aiora Kintana Goiriena, Harriet Brown, Gemma Sánchez Mugarra, ANTI-Liburudenda, Ángel M. Etxeberria, Pilar Bonet, Oihane Ruiz eta JoseDavid Carracedo, Aimar Arriola, Sorne Matxiñena, María José Belbel Bullejos, Miguel Ángel Gaüeca, Aitziber Eguskiza, Kaxilda liburudenda, Iratxe Jaio, María Pérez Bernedo, Maria Ptqk, Mikel Lizarralde, Nadja Enragée, La Hormiga Atómica Liburuak, Arantza Ezpeleta, Unai Lauzirika, Espacio Zuloa, Izaskun Álvarez-Gainza, Lohitzune Rodríguez Aurrekoetxea, Idoia Azkorra, Zuriñe Burgoa Comunión, Araceli de la Horra, Paule eta Nikole, Ricardo_AMASTE, Dora Otegui, Munts Brunet Navarro, Felipe Ayerbe, MAD, Marc Brunet Navarro, Nerea Ayerbe Elola, Lluís Brunet, María Navarro Francés, Eva Bai, Xara Sacchi, Iratxe Fresneda, Jainestxu, Iván Gómez, María Fernanda Antxoriz, Leire Narbaiza Arizmendi, Isa Castillo Etxano, Ibabe Goikoetxea Anitua, María Mur Dean, Ixiar Rozas Elizalde, María Salazar + Stephanie Barth, Jone Elola, Jemima Cano, Oihana Garro, Iratxe Retolaza, Nuria Cortés Romero, Alex Reynolds, Jaime Cuenca, Susana Carramiñana, Itziar Zubieta, Martí Manen, Amaia Albeniz Goikoetxea, Toñi Willen Ruiz, Haizea Barcenilla eta Arsenio Iglesias Pazos, Maitane Elozegi Mateo, Nora Alejos Azkona, Miren Guillo Arakistain, Alba Colomo, Maia, Alba García, marmot, Mertxe Tranche, 4ratxu, Marga Ruiz San Millán , Jesús Arpal Moya, EHGAM, Laura Martínez, Itu Medeak, Joseba Ortuondo Adarraga, Jone Novo, Isabel Ortega, Saioa Olmo Alonso, Mª LuisanAmigo, Eduardo García Nieto, Sultana's Dream, Joseba Gorordo, Ibon, Kontxa Elorza, Gabriela Huk, Bego Manterola, Isabel Artieta, Amaia Álvarez Uria.

Itzultzailea

Maria Colera Intxausti (Donostia, 1972) itzultzailea eta interpretea da. Euskal Filologian lizentziatua eta Hitzaldietako Interpretazioko masterra du. Literatura lan ugari itzuli ditu euskarara, besteak beste, *Gela bat norberarena*. Irakasle aritu da eta Argia aldizkarian kolaboratzen du.

Azaleko irudia

Itziar Okarizek ekintzaren eta performan- cearen esparruan lan egiten du. Bere lane- tan (ahots-performanceetan, ekintzetan, bi- deoetan, instalazioetan eta testu-piezetan) arkitekturaren, lurraldearen, gorputzaren, erritualen, sexualitatearen eta semiotika- ren arteko loturak aztertzen ditu, eta sarri- tan praktika feministekin, *punk-rock*arekin eta generoaren erakuntza normatiboaren *queer* kritikarekin lotuta daude. Bere azken performance eta erakusketa lanen artean, Espainia ordezkatu zuen Veneziako 58. Bienalean, Sergio Prego artistarekin ba- tera (2019an).

Orrialdeetako esku-hartze artistikoa

Kajsa Dahlberg 1973an Göteborg hirian jaiotzen da, eta gaur egun Oslon bizi da. Ikus- men-arloko artista da, eta *queer* praktikek, teoriak eta joerak eragina izaten dute bere lanean. 2003an Dahlbergek Arte Ederreta- ko Masterra egin zuen Malmö Art Academy zentroan, eta 2007tik 2008ra New Yorkeko Whitney Programako beka- duna izan zen. 2024ko udaberrian Dahlber- gek *Tidal Zones – Filming Between Life and Images* doktorego-lana amaitu zuen Stockholmeko Royal Institute of Art arte-

eskolan. Artelan horretan Dahlbergek az- tertu zuen zer-nolako eragina izaten du- ten giza bizitzarik gabeko formek gure (gizatiar) ikusmen-kulturaren osakeran.

2006an Dahlbergek *A Room of One's Own / A Thousand Libraries* artelana egin zuen. Virginia Woolf idazleak 1929an idatzitako *A Room of One's Own (Gela bat norberare- na)* saiakeraren suedierazko itzulpenaren berrargitalpen bat da lan hori. Dahlbergek suedierara itzultitako aleak aztertu zituen Suediako liburutegi guztietan, eta ia 50 ur- tean –1958tik (liburuaren lehen suedierazko itzulpena, *Ett eget rum*, argitaratu zenetik) 2006ra arte (pieza hori amaitu arte)– ale horietan esku idatzitako albo-ohar guztiak jaso ditu pieza horretan.

Euskarazko argitalpena osatzeko, Dahl- bergi eskatu genion *A Room of One's Own / A Thousand Libraries* proiektuan inspira- tutako esku-hartze bat egitea. Dahlbergek proposatu zuen Suediako Umeå hiriko li- burutegi publikoko liburu batean egindako esku-hartze bat nabarmentzea. *A Room of One's Own* suedierazko ale horretan norbai- tek «amorr» hitzaren inguruan zirkulua egi- na zuen gutxienez hitzaren berrogei ager- penetan; horregatik, euskarazko argitalpen honetan «amorr» hitza azpimarratu dugu.

Hitzaurreak

Itxaro Borda (1959, Baiona) historialaria eta duela gutxi arte postari lanetan arituen idazlea, poeta, zutabegilea eta euskal kantari askorentzako letraren egilea da. Iparraldeko *Maiatz* aldizkariaren sortzaileetako bat da. 2002an Euskadi Saria irabazi zuen 100 % *Basque* nobelarekin, eta hainbat eleberri plazaratu ditu, zeinen bidez Amaia Ezpeldoi landa-inguruko detektibe lesbiana eta Spinozarra ezagutu baitugu. Susa argialetxean argitaratu dute bere azken lan poetikoa, *Itzalen tektonika* (2024) tituluarekin.

Adelina Moya Valgañón arte historialaria da, eta bere ikergai nagusiak euskal abangoardia artistikoa eta emakume artistak dira. UPV/EHUko Arte Ederretako Fakultateko irakaslea izan da, baita hainbat erakusketaren komisarioa ere. 2013an Gure Artea saria jaso zuen.

Remedios Zafra idazlea, unibertsitate-irakaslea eta Zientzia Ikerketen Kontseilu Nagusiko Filosofia Institutuko ikerlaria da. Egungo kulturari buruzko azterlan kritikoa, sorkuntza eta Internet aztergaitzat hartzen ditu bere lanetan. *El informe*, *El bucle invisible*, *Frágiles*, *El entusiasmo*, *Ojos y capital*, *(h)adas*, *Un cuarto propio conectado* eta *Netianas* liburuak idatzi ditu, besteak beste. Bere obrari aitortu dizkioten sari batzuk Maruja Mallo Pentsamendu Saria, Jovellanos Nazioarteko Saiakera Saria eta Anagrama Saiakera Saria dira.

Munduaren sorlekua bildumak bizitza pentsatzeko, sentitzeko eta adierazteko beste modu batzuk arakatzeko ditu. Esanahi berri bat ematen diogu Courbeten margolan ezagunaren izenburuari, begirada feminista eta ironiko batetik, zientziaren, ekonomiaren, kulturaren eta lurraldearen arteko harremanean sakontzeko. Errealitateak espekulatzeko, fikzionatzeko eta diseinatzeko literatura. Zurrumbiloan murgilduta, ideia kutsakorrak anplifikatzen eta hasieraren teoriak aktibatzen ditugu.

Aholkulari-taldea

Lagun baten urtebetetze-bazkari batean sortu zen bilduma hau, oharkabean, beste ahots batzuk itzultzeko eta argitaratzeko grinak bultzaturik. Hasierako espirituari leial izan nahian, edukien gaineko aholkulari-talde bat osatu genuen, ez aditu-batzorde murriz bat, baizik eta iritsi nahi genuen komunitate zabal eta askotarikoa islatuko zuen talde bat. Hala, elkarte ez-sekretu bat eratu genuen, ezagutzak partekatzeko eta haien proposamenak entzuteko. Haietariko batzuk bilduma honetan argitaratzen dira, edo beste batzuetara egiten dute jauzi; beste batzuk ganbaran gordeta geratzen dira; beste batzuk ez dira sekula izango. Zuetariko askok ematen diguzuen babes eta aholkularitza eskuzabal eta sarritan informal hori aitortu nahi dugu. Beste inspirazio-iturri batzuen artean, 2025an honako pertsona hauek osatu dute edukiak proposatu dizkigun talde malgu hori:

Ixiar Rozas, Maielis González, Leire Milikua, Helen Torres, Maria Ptqk, Blanca de la Torre, Teresa López-Pellisa, Elisa McCausland, Rosa Casado, Pikara Magazine, Arantxa Mendiharat, Arrate Hidalgo, María Navarro, Remedios Vincent, Daniel García Andújar, Verónica Gerber Bicecci, Iván de la Nuez, Alicia Kopf, Maria Colera, Cabello/Carceller, Cristina Ramos González, Rosa Llop, Claudio Iglesias, Constantino Bértolo, Tamara Tenenbaum, Tania Pleitez, Marta Rebón, Rakel Esparza, Lilian Fernández Hall, Mariano Villarreal, Jorge Carrión, Beñat Sarasola, Katixa Agirre, Goizalde Landabaso, Uxue Alberdi, Carlos Almela, Txani Rodríguez, Mónica Nepote, Laura Casielles, Itzea Goikolea Amiano, Ana González Navarro, Mercedes Melchor, Luz Gómez, Georgina Monge López, Leire Bilbao, Elena Medel, Elisabeth Massana...

www.consonni.org

Kultura kritikoa ekoizten eta argitaratzen dugu

Munduaren sorlekua

Gela bat norberarena Cosmos Gráfico inprimategian (Cambre, Galiza) 2025eko uztailaren 2an amaitu zuten inprimatzen, hainbat hasiera aktibatu zituzten hainbat pertsonaren jaiotzaren urteurrenean: Lily Braun (1865) alemaniar idazle eta publizista feministak emakumeen rol tradizionalen kritika egin zuen, eta eskubideen aldeko ekintzaile nekazaria izan zen; Liane de Pougy (1869) Belle Époque garaiko Parisko gortesau ospetsua izan zen, eta sexualitateari eta feminismoari buruz idatzi zuen ikuspegi berezi batetik; Harriet Brooks (1876), fisikari kanadarra, erradioaktibitatearen alorrean lan egin zuen lehen emakumeetako bat eta fisika nuklearrean aitzindaria izan zen, Rutherford-ekin lankidetzan aritu zen; Hermann Hesse (1877) idazle alemaniarra Siddhartha lanaren egilea da, eta espiritualtasunaren eta bakearen defendatzaile sutsua izan zen; 1946an Literaturako Nobel Saria jaso zuen; Quirino Cristiani (1896) marrazkilari eta zinemagile argentinarra izan zen, eta historiako animaziozko lehen luzemetraia zuzendu zuen (*El Apóstol*, 1917); Maruja Venegas Salinas (1915), irakasle eta kazetaria, hezkuntzaren aldeko defendatzaile sutsua izan zen; Latinoamerikako lehen irrati esatari eta berriemailea izan zen; Fernando Ayala (1920) zinemagile argentinarrak gizarte-zinema konprometituaren eta kritikoaren alde lan egin zuen; Wislawa Szymborska (1923) poeta eta itzultzaile poloniarrek 1996ko Literaturako Nobel saria jaso zuen, eta beraren obra sakontasun berezikoa da; Ahmad Jamal (1930) pianista eta jazz konpositore estatubatuarrek *cool jazz* estiloaren garapenean eragin handia izan zuen, estilo berritzaile eta espazio musikalaren erabilera berezia aitortuta; eta Alexandros Panagoulis (1939) poeta eta politikari greziarra diktadura militarren aurkako erresistentziaren sinbolo bilakatu zen. Hasierak aktibatu dituzten pertsona ugarietako batzuk aipatzearren.

Virginia Woolfen *Gela bat norberarena* saiakerak emakumeak eta genero-rolak hartzen ditu aztergaitzat, idazle eta fikzioko pertsonaiak diren aldetik. Tradizio patriarkalaren barruan landutako emakumeen idazkuntzaz diharduen saiakera hau 1929an argitaratu zen, eta manifestu feminista inspiratzailea bihurtu zen berehala. «Literatura egingo badu, emakume batek dirua behar du, eta gela bat beretzat».

Hizkuntza asko eta askotara itzulitako funtsezko lan hau ez genuen euskaraz, eta consonnik *Gela bat norberaren* liburuaren argitalpen berezia ekarri zigun 2013an. Maria Colera Intxaustik itzuli zuen testua, eta Adelina Moyak eta Remedios Zafrak idatzi zituzten hitzaurreak, guztia ere Kajsa Dahlberg artistaren interbentzio batez lagunduta. Dena posible izan zen *crowdfunding* kanpaina zoragarri bati esker. Edizio hark bat egin zuen consonnik Bilbon ireki berri zuen bulegoarekin, emakumeok lan egiteko, hausnartzeko eta sortzeko behar dugun espazio propioa –publikoa zein pribatua– aldarrikatzeko ekimen gisa.

Oraingoan, edizio berri bat dakargu *Munduaren sorlekua* liburu bildumaren barruan. Garaian sortutako materialak mantendu eta beste berri batzuk gehitu ditugu. Alde batetik, Itxaro Bordak idatzi du hitzaurre berria. Bestetik, azala Itziar Okarizen irudi batek janzten du –consonnik artistari performance bat egiteko gonbita luzatu zion garaian sortua–. Edizio berritu hau aurkezten dugu, liburu funtsezko hau berriz ospatzeko eta berriz irakurtzeko gonbidapen gisa.

«la eleberri bat baillitza irakur daiteke saioa, eta gozamen hutsa da Woolfen ahots aparta hain bikain euskaratuta entzutea». —**Ibon Egaña, Deia**

«Literaturaz gozatzeko eta kontzientziak pizteko iruditzen zaigun lan erreferentzial eta ezagun hau, bihotzez eskertzen dugu euskaraz iritsi izana».

—**Amaia Álvarez Uria, Argia**

AZALEKO IRUDIA
Itziar Okariz

ORRIALDEETAKO ESKU-HARTZE ARTISTIKOA
Kajsa Dahlberg

9 788419 490513

consonni

Kultura kritikoa ekoizten eta editatzen dugu
www.consonni.org